

Pótlások Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN LEVŐ, BIBLIOGRÁFIAILAG
MÉG LE NEM ÍRT RÉGI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK

(Harmadik közlemény)

FAZAKAS JÓZSEF

41.

[Csepreg] 1643.

NOS SVPERATTENDENS ET | SENIORES ADMODVM REVERENDIS |
DIGNITATIBVS VESTRIS SALVTEM, ET MVNERIS ECCLESIASTICI FE-
LICEM | SVCESSVM CVPIENTES, NOSTRA OFFICIA | COMMENDAMVS. |
OPTIME CONSTAT ADMODVM R. D. V. LAVDABILIS ECCLESIAE RVM |
NOSTRARVM | confvetudo... Moti itaque partim Canonibus noftris Eccle-
fiaticis, par- | tim multarum rerum tractandarum urgente neceffitate, iterum
Synodum noftram generalem indicimus ad diem 25. Novemb. qui incidit in
Feftum | Beatae Catharinae, in Oppidum Csepreg, in templo fuperiori celebran-
dam... Publicatum ex oppido Csepreg, ipfo fefto S. Michaëlis Archangeli, Anno
Chriftri incarnati 1643.

Vízszintes állású egyleveles nyomtatvány. 16 sor + 2 hasáiban 10—10 sor + 4 sor + 2
hasáiban 4, ill. 5 sor. A példány nagysága 29,6×34 cm. Tükörmérete 22,2×31 cm.

A szöveg közli a zsinat megvitására kerülő tárgyát (De fide justificante) és annak 14
tézisét. A vita elnökéül Deselviés István bogoszlói lelkész van kijelölve. A meghívó aláírói
a következők: (a baloldali hasáiban) *Bartholomaeus Kis, Praedicator Sarvarien-
fis, | & Superintendentens. | Paulus Schubertus, in Reg. ac lib. Civitate Sopronienfi
Minifter | primarius, & vicinarum Ecclef. German. Senior.*, (a jobboldali hasáiban)
*Stephanus Lethenyei, superioris Ecclesiae Csepregienfis Paftor & Senior. |
Gregorius Sagodi, Senior. | Gregorius Mufai, Senior. | Johannes Terbocs,
Senior. | Stephanus Nodificis, Notarius.*

Nyomtatványunk nyomdahely megjelölése nélkül jelent meg. Nyomdai kiállításából
azonban megállapítható, hogy Farkas Imre csepregi nyomdájának terméke. Zvonarics Mihály:
Az Úr vacsorája . . . c., ugyancsak 1643-ban, Csepregen megjelent művével egybevetve
kitűnik, hogy nyomtatványunknak mind a négy antikva típusa és a kurzívája is megtalál-
ható az említett kiadványban. Az egylevelesünkön használt kis díszítőelem is megvan benne.
A meghívó díszes N-iniciáléja pedig megtalálható Farkas Imre egy régebbi, keresztúri nyom-
tatványában (Pálházi Göncz Miklós: Az Úr vacsorájáról. Keresztúr 1613. RMK I. 441.,
A_{2a} lap).

Letét a keszthelyi Helikon Könyvtár állományából.
(Jelzete: RMK II. 618a, koll. 3. ad RMK III. 4804.)

Lőcse 1663.

Lucae András. *Σὺν Θεῷ*. | DIALOGUS THEOLOGICUS | das ist | Ein
Geistlich Gespräch der Christ- | lichen Kirchen mit Gott, voller | tröstlichen Sprüche: |
oder | Eine Geistliche Schatz- | Kammer, | Begreift in sich der schönsten Perlen |
CCCXXIII. | aus der Heiligen Schrift ausgezogen | und geklaubet | Welche zu
Nutz, zu Trost, zur Sicherheit und | zur Artzneyung, | mit sonderlicher Andacht, der |
BRAVT CHRISTI, nemlich; | der Christlichen Kirchen | Bringt und verehret |
ANDREAS LUCAE, Pfarrer zur Lantschburg. | Im Jahr M.DC.LXIII. | Ge-
druckt zur Lentschau, bey Lorentz Brewern.

4°, A—B iv, 16 l. — Az ugyancsak 1663-ban, Lőcsén megjelent és valamivel terjedel-
mesebb szlovák nyelvű „Dialogus theologicus...”-nak — amelyet még Szabó Károly ismertetett
(RMK II. 1012.) és amely szintén megvan könyvtárunkban — német anyanyelvű evangéli-
kusok számára készített változata.

Példányunkból hiányzik a 3—6. lap.
(Jelzete: RMK II. 1012a.)

Pozsony 1669.

Reiser, Georg. ORATIUNCULARUM, | recuperatem valetudinem | CLARIS-
SIMI DOMINI RECTORIS | Gymnafii Pofonienfis Evangelici, | M. ELLAE
THOMAE, | etc. | gratulantium altera: | *nomine Rhetorices discipulorum* | ibidem
publicè dicta, | A. O. R. CIΘIC LXIX. | Idibus Junii Gregorianis, | A | GEORGIO
REISERO, | Auguftano Vindelico. | POSONII, | depinxit Gottfriedus Gründer.

4°, 4 sztl. lev.

Amint a kis kiadvány címéből is kiténik, Georg Reiser augsburgi származású tanuló
latin nyelvű beszéde a pozsonyi evangélikus gimnázium igazgatójának, Thomae Illésnek,
betegségéből való felgyógyulása alkalmából hangzott el, mégpedig egy másik üdvözlőbeszédet
követően. Ez a másik beszéd valószínűleg azzal azonos, amelyet Szabó Károly Régi magyar
könyvtár c. műve II. kötetének 1220. tétele alatt írt le, s amelynek egyetlen ismert példánya
a budapesti Egyetemi Könyvtárban van. Ennek szerzője Thuránszky Tamás Antal gimnáziumi
tanuló, aki ugyancsak a tanulóifjúság nevében köszöntötte a felépült rektort. A nyom-
tatványunk címében levő „Oratiuncularum... altera” kifejezés nem is tételez fel több beszé-
det, mint kettőt, tehát Reiser beszédét valóban a Thuránszky beszédével megkezdett üdvözlés
folytatásának tekinthetjük, amiből természetesen nem következik, hogy a két nyomtatvány
egy kiadvány-egységet képezett volna. Nyomtatványunknak önálló címlapja van, és azt
sem őrszö, sem folytatólagos ívjelzés nem kapcsolja az első beszédet tartalmazó nyomtat-
ványhoz. Amaz ívjelzéssel van ellátva, míg a mienken semmiféle szignatúra sincsen, ami a
pár lapos nyomtatványoknál igen gyakran előfordul. — Reiser június Idusán, vagyis 13-án
mondotta el beszédét, amelyet — aktuális jelentőségére való tekintettel — bizonyára mind-
járt, de mindenesetre nem sokkal azután ki is nyomtattak, hiszen Thomae ugyanazon év
októberének a végén már búcsúzik is a pozsonyiaktól és Boroszlóba megy tanárnak (vö. a
következő tétellel).

(Letét a keszthelyi Helikon Könyvtár állományából. Jelzete: RMK II. 1214a, koll. 8. ad RMK II. 1134.)

Pozsony 1669.

Reiser, Philipp Anton. Vale | VIRO CLARISSIMO AMPLIS- | SIMO ac
LITERATISSIMO | DN. ELIAE THOMAE, | Phil. ac LL. AA. M. P. L. C.
& | Notario publ. Caef. | *Gymnafii Pofonienfis Rectori olim fidelis simo* | pariter ac

meritis fimo, Praeceptoris suo omni Obfervantia femper profequendo, Nomine Rhetorices Difcipulorum exhibítum. | A. O. R. CIO IOC LXLX. | Decimo Calend. Nov. | à | PHILIPPO ANTONIO REISERO | Auguftano Vindelico. | Pofonii, imprimente Gründero.

4°, 4 sztl. lev.

Nyomatványunk címzettje ugyanaz a Thomae Illés, akihez az előző tétel alatt leírt üdvözlőbeszédet is intézték. Thomaet Boroszlóba hívták meg tanárnak, és távozása alkalmával búcsúztatták ezzel a beszéddel tanítványai.

(Letét a keszthelyi Helikon Könyvtár állományából. Jelzete: RMK II. 1214b, koll. 9. ad RMK II. 1134.)

45.

Zsolna 1670.

Caladon der Deutsche. Kräuter-Wein. | Bey dem Anno 1670. den 8. Septembris. auff dem Schloß | se zu Kofchentzin, gehaltenen frölichen | BEY= LAGER, | Deß Hoch-Wohlgebohrnen Herrn, | Herrn Rudolff Sobecs, | Frey= Herrn von Kornyetz, auff Groß= und | Klein Rüggersdorff, Landeck und Kop= pitz, und | deß Fürstenthumbs Teschen Herrn Land-Richters. | Mit | Der Hoch= Wohlgebohrnen Freylein, | Freylein Maria Anna, | Geborner Freylein von Rauten, | Als | Deß Hoch= Wohlgebornen Herrn, | Herrn NICOLAVS PHILIPPVS | Frey-Herrn von Rauten, Erb-Herrens der Herrschafft | Kofchentzin und Comnitz, &c. Ihr König: Maytt: in Pohlen | und Schweden Cammerers, &c. hertzgeliebten | Freylein Tochter. | Eingeschencfet, von | CALADON dem Deutschen. | Gedruckt zu Silein, bey Johann Dadan.

2°, 3 sztl. lev.

Üdvözlő versek a Caladon der Deutsche álnév mögé rejtőzött ismeretlen szerzőtől. A mennyegzői irat az idősebb Dadan János nyomtatványa.

(Jelzete: RMK II. 1260a.)

46.

[Kassa] 1673.

NOS Sacrae Caesareae Regiaeq; Majestatis Camerarius, Excellae Aulicae Con- | filiaris Hungaricae Vice Prefes, & Scepuftenfis Inclutarum Camerarum Adminiftrator, Caeterique eiusdem Camerae | Scepuftenfis Confiliarii. Damus pro memoria...

A szepesi kamara latin nyelvű kiáltványa, amelyben az uralkodó kegyelméről biztosítja a hűségükre visszatérő közrendű bujdosókat. Egyben felhívás a bujdosók négy vezérének elfogására. Az oklevél keltezése a következő:

Caffoviae Die Vigefima Menfis | Decembris, Anno Domini Millefimo Sexcentefimo Septuagesimo Tertio.

Egyleveles nyomtatvány, egy oklevél-formátumra kétrét hajtott iv egyik lapjára nyomtatva. Példányunk nagysága 41,8×32 cm, tükörmérete 13,7×27,3 cm.

A szepesi kamara igazgatója ekkor — amint megállapítható — Volkra Ottó Ferdinánd gróf volt, aki egyébként benne volt abban a bizottságban is, amely a bujdosók mozgalmának felszámolásával foglalkozott. (Ld. Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története ... Bp. 1946. 184—185. l.)

Nyomatványunk nemcsak Kassán kelt, hanem ott is nyomtatták. Díszes iniciáléja egy 1677-ben, Kassán, Bosytz István által nyomtatott műben is megvan (RMK I. 1211.),

továbbá mind a három betűtípusa megtalálható egy 1671. évi kassai alkalmi nyomtatványban (Sztripszky II. 2607/155.).

Példányunkon különben sem aláírás, sem pecsét nincsen.

(Jelzete: RMK II. 1316b.)

47.

Nagyszeben 1676.

Zabanius Izsák. I. N. I. | DISPUTATIO I. THEOLOGICA, | DE LIBRIS
CANONICIS & APO- | CRYPHIS | in Codice Sacro contentis, | quam, | *PRAE-*
SIDE | M. ISAACO ZABANIO, | Gymnafii Tranfylvano-Cibiniensis Modera-
tore, | ac Theol. & Phil. ibidem Profef. Publico, | RESPONDENS, | GEORGIUS
PHILIPPI, Regnenfis, | & | MARTINUS CZECH, Plavnicenfis Hung. | Theol.
& Philofophiae Stud. | publicae ventilationi exponent, | Anno 1676. die [tintával
beírva: 9] *Novemb.* | CIBINII, | Imprimebatur per Stephanum Jüngling.

4°, A⁴ = 4 sztl. lev.

Zabanius Nagyszeben város tanácsának ajánlja teológiai disputatio-sorozatának ezt az első, eddig ismeretlen tagját.

(Jelzete: RMK II. 1393a, koll. 16. ad RMK II. 1137.)

48.

Nagyszombat [1678].

Palma, Blasius. ACTUS INTERNI | VIRTUTUM; | *SIVE*, | ARCUS TRI-
UM- | PHALIS, | EX VIVIS LAPIDIBUS | CONSTRUCTUS, IN AP- | PLAU-
SUM EPISCOPALIS | CONSECRATIONIS | *ILLUSTRISSIMI, AC REVEREN-*
DISSIMI DOMINI, DOMINI | JOACHIMI LU- | ZENSKI, | EPISCOPI
VARADI- | ENSIS, &c. &c. | *Authore* | R. P. BLASIO PALMA, | Clerico Regu-
lari Congregationis | Sancti Pauli. | TYRNAVIE, | Typis ACADEMICIS.

12°, [10], 170 l.

A címlap után következő számozatlan levélen a megjelenés évét tartalmazó chronostichonok vannak, ez után a nyomda ajánlása olvasható, a címlapon is említett püspökhöz, majd a szerző előszava következik.

(Jelzete: RMK II. 1426a.)

49.

Nagyszombat 1679.

[*Madocsányi András — Dévai János — Hollovics Mihály*]. ENTHUSIAS-
MUS | EPIGRAMMATICUS, | TRIUM AD CUNAS NATI MUNDO | NEO-MAG-
GISTRI | *CONCERTANTIUM*, | *REVERENDIS, NOBILIBUS, AC ERUDI-*
TIS | *DOMINIS, DOMINIS AA. LL. & PHILOSOPHIAE* | NEO-MAGI-
STRIS, | *Dum* | In Alma Archi-Episcopali Univerfitate | Tyrnavienfi Supremâ
ejusdem Philofophiae | Laureâ *PROMOTORE* | R. P. GABRIELE SZILY, |
Societatis JESU, AA. LL. & Philofo- | phiae Doctore, ejufdemque Professore
eme- | rito condecorarentur | A | Nobili, ac Generofa Triade Ora- | toriae Facul-
tatis AUDITORUM | *Oblatus*, | Anno à partu Virginis M. DC. LXXIX. |
Menfe Julio. | *TYRNAVIE, Typis ACADEMICIS, Excu- | debat MATTHIAS*
SRNENSKY, Anno ut fuprà.

8°, A⁸—C⁸ = [4], 44 l.

A Jézus Krisztus születésével kapcsolatos epigrammákat tartalmazó libellus promotionis szerzői az ajánlás végén nevezik meg magukat. Az egyes epigrammák élén M., D., ill. H. kezdőbetű utal a szerzőre.

(Jelzete: RMK II. 1454a.)

50.

Nagyszombat 1682.

PROPRIUM | SOCIETATIS JESU. | SEU | OFFICIA SANCTORUM, | AD
QUAE | *Sacerdotes Societatis JESU, vi Instituti pro- | prij, per anni decursum
dicenda, tenentur;* | Unà cum Lectionibus dicendis per Octa- | vas eorumdem
Sanctorum, ex Octavario Ro- | mano à S. Rituum Congregatione appro- | bato,
excerptis. | *In Vsum Sacerdotum ejusdem So- | cietatis collecta, & edita: In gratiam*
verò Provinciae Austriae de- | nuò repressa. | TYRNAVIAE, Typis Academicis,
1682.

8°, [4], 26 l.

(Jelzete: RMK II. 1511a, koll. 3. ad RMK II. 1472.)

51.

Bártfa 1683.

Alstedt János Henrik. RUDIMENTA | LINGVAE | LATINAE, | In ufum |
SCHOLAE ALBENSIS | Hoc modo elaborata, ut puer, uni- | us anni spatio, ex
illis legere, declinare, com- | parare, conjugare, initia denique Syntaxis, | & radi-
ces Sylvulae vocabulorum har- | monicè addicere possit. | EDITIO DUO-
DECIMA. | *Declinare probè qui novit, conque-jugare, | Grammaticum meritò*
dixeris esse bonum. | BARTPHAE, | Per LEONARDUM OCHERLAN [?]. |
ANNO 1683.

8°, A⁸—L⁸ = 175, [1] l.

Ezen a nyomtatványon a bártfai városi nyomdának egy eddig ismeretlen nyomdászával találkozunk, akinek a neve sem olvasható ki világosan példányunkon. Nyomdászunk bizonyára azonos azzal a személlyel, akinek a nevével Ábel Jenő: „A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története” (Bp. 1885.) c. munkában találkozunk (173. l.). A bártfai Szent Ferenc rendi zárda régi könyveinek jegyzékében ugyanis az egyik könyv egykori tulajdonosaként egy bizonyos „Leonardus Ocherta” van megemlítve, akinek a nevét nyilván tévesen olvasták Ocherta-nak. Egy Thornban, 1700-ban megjelent gimnáziumi disputatio (RMK III. 4195.) egyik opponensként pedig egy Johannes Ocherlandt nevű bártfai származású tanuló szerepel, aki talán rokona lehetett nyomdászunknak.

Példányunk Todoroszku Gyula hagyatékából származik és annak katalógusában meg is van említve (Akantisz Viktor: Dr. Todoroszku Gyula és neje, Horváth Aranka Régi Magyar Könyvtára. Bp. 1922. 41. l.).

Alstedt e művének egy másik kiadásáról is közlünk leírást az 59. tétel alatt.

(A fent leírt példány jelzete: RMK II. 1515b.)

52.

Lőcse [1685.]

Dubowsky Márton. Triumphalis Famae Logogryphus, | ad | Apollinem,
cum Mufarum Choro Epinicia decantantem | VICTORI INVICTISSIMO, | SA-
CRATISSIMO, POTENTISSIMOq; PRINCIPI | ac | DOMINO DOMINO | LEO-

POLDO I. | D. G. ROMANORUM IM- | PERATORI SEMPER AUGUSTO, |
GERMANIAE, HUNGARIAE, BOHEMIAE | REGI, ARCHIDVCI AVSTRIAE
&c. &c. &c. | DOMINO DOMINO NOSTRO | CLEMENTISSIMO: | Lucis
Ejufdem Onomafticae cohonestandae ergo, | Anno, Menfe, Die, | EXIMIÓ
pLaVsV Vates epInICla panDVnt, | *Terquinaq;* nitens luce *November* ovat |
non invito, nec invido Pubis Studiofae obtutui | expofitus | à | MARTINO
DUBOWSKY, III. Coll. Stat. Evang. P. P. P. | *LEUTSCHOVIAE, Typis*
SAMUELIS BREVER.

2°, 2 sztl. lev.

Amint a chronogrammot is tartalmazó cikornyás barokk címből kitűnik, a Lipót császár névnapjára írt dicsőítő verszetet 1685. november 15-ére készült.

(Jelzete: RMK II. 1568a.)

53.

Lőcse 1686.

Patavinus, Julius Caesar. Practica ARITHMETICA, | oder | Rechen=Cafel |
In welcher man | von allerhand Einmah= | men und Außgaben, es | sey auch in was
und wel= | cherley Handel es immer | wolle, die gewissen Sum= | men der Zahlen, fertig |
und leicht auffsuchen | und finden kan. | beschrieben | durch | JULIUM CAESAR, |
Jetzt aber | wieder auff= neue in diesen beque= | men *Format* [herauf] gege= | ben. |
LEUTSCHAU, | Bey Samuel Breuern, 1686.

24°, A¹²—I¹² K⁶ = 114 sztl. lev.

Ez a számvető-tábla a XVII. és a XVIII. században számos kiadásban jelent meg Magyarországon, elsősorban magyar nyelven, de németül és szlovákul is kiadták. Több lőcsei kiadása is ismeretes, amelyek közt van egy német nyelvű is. A munka néhány első levelét kivéve — ahol használati utasítás meg mérték- és pénzegység-táblázatok vannak — az egész könyvecske szöveg nélküli szorzótáblákat tartalmaz. Példányunk utolsó lapjának az aljára magyarul van odanyomtatva a könyvet záró „VEGE” (helyesen: VÉGE) szócseka, aminek az lehet a magyarázata, hogy az egyidejűleg bizonyára magyarul is kiadott munkának a törzs-résztét valószínűleg mindkét változatban azonos szedésről nyomtatták. Ha volt is német nyelvű változata ennek az utolsó lapnak, példányunkba tévedésből mégis a magyar szóval záródó változat került bele. Ennek az alapján egy 1686-ban, vagy nem sokkal azelőtt megjelent, mindmáig ismeretlen magyar nyelvű lőcsei kiadásra következtethetünk.

Példányunk Todoroszku Gyula hagyatékából származik és Akantisz katalógusában meg is van említve (i. m. 42. lap).

(Jelzete: RMK II. 1568a.)

54.

Nagyszeben [1687 táján].

I. N. J. | AUCTU[MN]US VERNANS, | qui, | rigefcentes diutu[rna] foli-
tudine animos | & marcefcentia [foede]ris Conjugii defiderio pectora, | *GENE-
ROSI atq[ue]* *HON[OR]ATISSIMI JUVENIS-VIRI,* | [D]. JOHAN[N]IS
SEM[ER]I | *URBIS CIBINIENS. NEGOTIA[TO]RIS LAUDATISSIMI, CAU-
TISS[IMI]* | *SP[O]NSI,* | ut & | *Hone[st]i[s]s[im]ae Sexus . . . virtutibus decantati[s]s[im]ae
Foeminae,* | *CATHARIN[A]E GÖKESJ[AE]* | *Amplif[s]i[mi] . . . atq[ue]* *Circum-
specti[s]s[im]i viri,* | DN. GE[ORG]II Müllers, | . . . [relictæ viduæ?] . . .
[SPONSAE] . . . [A címszöveg itt megszakad.] — [Kolofon:] CIBINII, Imprime-
batu[r] apud STEPHANUM JÜNGLING.

Függőleges állású egyleveles nyomtatvány (15 /// sor + 3 hasábban: 20 /// sor). Példányunk a nyomtatvány felső és alsó harmadából tartalmaz két-két, összesen négy töredéket.

Az üdvözlőirat Semlinger vagy Semler (Semlerus) János nagyszzebeni kereskedőnek és Gökel Katalinnak az esküvőjére készült. A völegény neve a címzésben valószínűleg rövidített latinus alakot mutatott (Semle[ri]), míg az egyik üdvözlőversben, amely ugyancsak töredékesen maradt fenn példányunkban, a vers bizonyos verzálisan szedett és egy függőleges vonalat kitevő betűiből a SEMLINGER név olvasható ki. Ez lehetett talán a völegény igazi neve. A menyasszony, Gökel Katalin, valószínűleg özvegye volt a neve után említett Müller Györgynek.

Példányunk hat latin nyelvű üdvözlővers töredékeit őrizte meg. A versek szerzőit illetőleg a következőket állapíthatjuk meg. Az egyik szerző *Johannes Fleischer Cib. | S. P. Collab. 2.*, akiről tudjuk, hogy Kremes János rektorátusa idején, vagyis valamikor 1687 és 1691 között működött a nagyszzebeni gimnáziumnál, 2. collaboratorként. (Vö. Teutsch, Friedrich: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge, 17. Bd., 129. lap, 128. lap jegyzete és 127. lap.) Egy másik vers írójának a nevéből töredékünkön — sajnos — a keresztnév hiányzik: ... Mild Magar. AA. LL. Stud. Ez a személy talán Andreas Mild lehetett, aki ugyancsak Kremes idejében működött 2. collaboratorként a gimnáziumnál. A vers megjelenése idején még studiosus, vagyis felsőbb osztályú tanuló volt, s egy-két év múlva talán a Fleischer utódja a collaboratorságban. Egy harmadik vers írója, *Joh. Zachariae* (helyesen Zachariae), szintén collaboratorként ismeretes Kremes idejében. Még egy vers írójának a nevéből is látható valami töredékünkön: *Johannes Bre.* ... Lehet, hogy ez Johannes Brenner, aki ugyancsak a gimnáziumban tanított. Működésének idejét nem tudjuk ugyan pontosan, de annyi megállapítható, hogy 1695 végéig volt 1. lector, mikor is lelkésszé avatták. (Ld. Teutsch i. m. 129. lap.) Abból, hogy a Mild és a Zachariae neve után nincsen odarva, hogy gimnáziumi collaboratorok, arra következtetünk, hogy nyomtatványunk az 1687—1691 közti rektori időszaknak inkább az elején jelent meg, amikor még ez a két személy nem volt collaborator.

Az üdvözlőirat nyomdai adatai csak megerősítik a megjelenés idejét illető eddigi megállapításainkat és erre vonatkozó feltevésünknek sem mondanak ellent. Amint az impresszumból kitétnik, ez a csinos keretdíszítéssel ellátott nyomtatvány Jüngling István műhelyében készült. Jüngling 1666-tól működött Nagyszzebenben. Az ő nevével ellátott utolsó nyomtatvány 1687-ből való. Nem tudjuk, hogy ezután működött-e még, mert sem 1688-ból, sem 1689-ből nem maradt fenn nagyszzebeni nyomtatvány, sőt 1690-ből is csak egy nyomtatvány ismeretes, s a nyomdász neve azon sincs kitéve. Emlegetnek ugyan egy 1689-re szóló naptárat, amelyet Barth János nyomtatott volna, de ennek a hitelességét később kétségbevonták. (Ld. Adleff Norbert: Adalékok az erdélyi német kalendáriumi irodalom történetéhez. Kolozsvár 1907. 87. lap.) 1691-ben Hermelius János nyomtat Nagyszzebenben, 1692-ben pedig Agnetha Jünglingnek, vagyis Jüngling özvegyének a nevét találjuk egy nyomtatvány impresszumában. 1693-ban már Barth János nyomtat, Jünglingné költségén. Ha Barth valóban kiadott egy kalendáriumot 1689-re, akkor feltehető, hogy mint az özvegy faktora nyomtatta azt, s ebből az következnék, hogy 1688 vége felé Jüngling már nem élt. Minthogy azonban ez bizonytalan, csak annyit állapíthatunk meg, hogy Jüngling valamikor 1687 és 1691 között halt meg, tehát nyomtatványunk ebből az időből való.

Ugyancsak megerősíti következtetéseinket töredékeinknek az eredete is. Töredékeinket ugyanis Bethlen Mihálynak, Bethlen Miklós erdélyi kancellár fiának kéziratoss naplójában, pontosabban annak kötéstáblájában találták, a kötés restaurálása során. (Jelzete a Kéziratárban: Oct. Hung. 1261.) Ez a napló 1691—1695 között íródott, és azt a jelek szerint használat előtt, vagyis 1691-nél nem később kötétték be. Így töredékeink sem lehetnek későbbiek.

Megállapításainkat összevetve, megmaradhatunk a mellett, hogy nyomtatványunk 1687 és 1691 között, mégpedig ennek az időszaknak valószínűleg inkább az elején, tehát valamikor 1687 táján látott napvilágot.

(Jelzete: RMK II. 2049c.)

55.

Brassó 1689.

Luther, Martin. Hn. D. Mart. Luthers | Kleiner Catechismus, | Oder: |
Christliche Lehr=Caffel, für die ge= | meine Pfarr=Herren, Schul=Meister, | Haus=
Väter und Kinder. | Sampt Christlichen Frag=Stücken, | für die, so zum Sac=
rament gehen | wollen. | 1689. [Fametszet: Luther köralakú keretbe foglalt arcképe,
amelyet két oldalról (ennek az évszámnak két-két számjegye fog közre.) | Gedruckt
zu Kron=Stadt, bey Michael Herrmañ.

16°, A⁸—?. Csupán az első ív van meg töredékünkben, az is sérülten. Todoroszku Gyula
könyvtárából származik és Akantisz katalógusában meg is van említve (i. m. 43. lap).

(Jelzete: RMK II. 1643a.)

56.

[Kassa 1689.]

Aspremont, Ferdinand Gobert. COPIA ORDINIS | Omnibus totius, Superio=
ris | partiumq; Inferioris | REGNI HVNGARIAE | Dominis Fortalitiorum ac
Civitatuum COMMENDANTIBUS | Sonantis & mifsi. . . [A rendelet záradéka:]
Actum CASSOVIAE, | MDC.LXXXIX. die 6. Aug. | Sacratissimae Caesareae,
Regiaeq; Majestatis | Actualis Camerarius, Generalis Campi | Vice-Marechallus,
unius Regiminis Pe= | deftris Colonellus, totius Superioris | Partiumq; Regni
Hungariae inferioris, | Supremus ac Generalis Commendans | Ferdinandus
Gobertus | Comes Asperimontis.

2°, 4 sztl. lev. (az utolsó üres).

A felszabadító hadsereg visszaélései miatt felmerült panaszok orvoslása érdekében
kiadott rendelet, amely részletesen szabályozza a katonaság magatartását a polgári lakossággal
szemben.

A rendelet nemcsak kiadási helyére nézve kassai, hanem ott is nyomtatták. A betűtípusok
egyezésén kívül ez abból is látszik, hogy a szöveg kezdetén álló díszes iniciále egy kassai
impresszummal ellátott nyomtatványban is megtalálható (RMK I. 1083., A_{1a} lap).

A reánk maradt példányt Reviczky Mátyásnak, Árva vármegye alispánjának küldte
Aspremont altábornagy, amint ez Reviczkynek az eredetileg levélförmára összehajtogatott
nyomtatvány külső oldalára tett, 1689. szept. 7-én kelt kéziratoss feljegyzéséből kitűnik.
Ugyanott Aspremont címeres viaszpecsétje is látható. Példányunk egyébként Todoroszku
Gyula könyvtárából származik (ld. az id. katalógus 43. lapján).

(Jelzete: RMK II. 1644a.)

57.

[Lőcse 1690.]

Gröninger Ernő. Ehren=Red und Predig, | Bey Andacht und Reich=Begäng=
nüß | Deß | Durchleuchtigsten Fürsten= und Herzogen | CAROLI LEOPOLDI, |
Deß Namens deß V. zu Lotharing und Barrij. | Ihro Allerdurchl: Kayserl: und
Königl: Maje= | stät LEOPOLDI I. General-Leutenant, Gubernatoris der
Gefürsten Graffschafft Tyrol, | Ritters deß Guldenen flusses, Bullionischen |
Geblüts Christiani Herculis und | Persei, | So gehalten vor | Hoch= und Wohl=
gebohrnen Gräflichen | auch | Hoch=Udelichen Ungarischen Auditorio, | und | Der
Königlichen freyen=Stadt Leutschau in Ober= | Ungarn, Löblichen Wohlweisen

Udelichen Senatu | und Magistratu, Zeit | Desß Hochwürdigen, Hochgelahrten
 Herrn CASIMIRI | Meiners, vorstehenden Pfarrer, zu Leutjch. Ordinis Canon:
 Regul: | Praemonstrat: S. Norberti, Augustissimae Majestatis Beneficio, Praepo-
 liturae | Pontis S—Joannis, infulirten Problten, weiland unterthänigsten Ihro Gott-
 feligsten Durchl: Herzogen von Lotharing feld=Capellani. | Durch | P. Ernestum Grö-
 ninger, Ordinis Praemonstrat: S. Norberti Cano- | nicum Regularem, Professum
 zu Prag in Königlichen Stifft Strahoff: | jetzt Concionatorem zu | SEUTSCHAU, |
 Anno 1690. Die 5. Maij.

4°, A⁴B⁴ = 8 sztl. lev.

A címlapon a beszéd elmondásának helyére és idejére vonatkozó szövegrész úgy van elhelyezve, mintha az egyuttal impresszum is volna. Nyomatványunkat valóban Lőcsén, és valószínűleg 1690-ben adták ki. Betűtípusai ugyanis egyeznek annak az 1691-ből való lőcsei nyomtatványnak a betűivel, amelyhez példányunk kötve van (RMK II. 1690.), a beszéd alkalmi jellegéből pedig arra következtethetünk, hogy az nem sokkal a gyászünnepek után, tehát valószínűleg még 1690-ben kikerült a lőcsei nyomdából, amely akkor Brewer Sámuel vezetése alatt állott.

(Jelzete: RMK II. 1664a, koll. 2. ad RMK II. 1690.)

58.

Nagyszombat [1690].

* Tyrnauerischer | Schreib=Calender. * | Auff das Jahr | Nach der Gnadenreichen
 Geburth | *JESU CHRISTI, | M.DC.XCI.* | Das Dritte nach dem Schalt=Jahr, |
 Auff desß Tyrnauerischen Meridiani, Poli Erhö= | hung 48. Grad | Sowohl |
 * Dem Hoch=Edlichen Ertz=Hertzogthum Oesterreich, * | Königreich Hungarn,
 und Böhheimb. als andern angrantzten= | ten Ländern zu nutzen | gerechnet |
 Auß dem Zahl=Buch desß Erfahresten und berühm= | testen Stern=Weisen |
 * ANDREAE ARGOLI * | Durch Mühe und Fleiß | * Eines Astrophili aus
 der Gesellschaft, JESU in * | der Hoch=Edlichen Ertz=Bischöflichen Universität |
 Zu Tyrnau. | * Gedruckt zu Tyrnau, in der Academischen Buchdruckerey, * | durch
 Joann Adam Friedl.

Hozzájárul külön címlappal:

PROGNOSIS | CONJECTURALIS | ASTROLO- | GICA. | Das ist | Kurtze
 Astrologische Vermuthung und Erklä= | rung deren so aus dem Gestirn, und Lauff
 desß Himmels | von Veränderung so wol in den Luftt an Witterungen, | als an-
 dern natürlichen Zufällen können vorge= | sagt werden. Auff das Jahr | Von |
 Der gnadenreichsten Geburt Christi. | M.DC.XCI. | Nach dem Schalt=Jahr aber
 das Dritte. | Ad elevationem Poli 48. Graduum, & Meri- | dianum Tyrnavien-
 sem, und daher zu Nutzen anderer | beyigenden Orthen und Landschaften | zu-
 sammen getragen. | Gedruckt zu Tyrnau, in der Academischen Buchdrucke= | rey,
 durch Johan Adam Friedl.

4°, 25 sztl. lev.

A naptár szerkesztője, aki Astrophilusnak nevezi magát, I. Lipót császárnak, a császár feleségének, Eleonórának és fióknak, I. Józsefnek ajánlja munkáját.

Példányunk Todoreszku Gyula könyvtárából származik és annak katalógusában meg is van említve (i. m. 44. lap).

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek. Kivételt képez a fő címlap két első sorának három kezdőbetűje, amely fekete nyomású.

(Jelzete: RMK II. 1692a.)

Lőcse 1695.

Alstedt János Henrik. RUDIMEN- | TA LINGVAE | LATINAE | In ufum |
 SCHOLAE ALBENSIS | Hoc modo elaborata, ut puer, | unius anni fpatio ex
 illis legere, de- | clinare, comparare, conjugare, initia | denique Syntaxis, &
 radices Sylvulae | vocabulorum harmonicae, addi- | feere poffit. EDITIO DE-
 CIMA. *Declinare probè qui novit conque jugare: | Grammaticum meritò dixeris*
efse bonum. | LEUTSCHOVIAE, | Ex Officina Samuelis Brever, | M. DC. XCV.

8°, A⁸—L⁸ = 176 l.

A szerző neve a címszövegben nem szerepel ugyan, de az előszó végén megtalálható. A nyomtatványnak 10. kiadásként való feltüntetése téves, hiszen már az 1667. évi, ugyancsak Brewer Sámuelnél megjelent kiadás címlapján is „EDITIO DECIMA” olvasható (RMK II. 1097.). Az új szedés alkalmával bizonyára gépiesen követték a régi kiadás címlapjának a szövegét és csupán a megjelenési évet helyesbítették rajta. A közbeeső időből különben még két kiadás ismeretes, amelyek azonban már nem Lőcsén jelentek meg. Az egyiket Bártfán adták ki, 1683-ban, s ezt „EDITIO DUODECIMA”-nak jelzi a címlap (leírását ld. fentebb, az 51. tételszám alatt), a másik viszont Brassóban jelent meg, 1688-ban (ld. Gross, Julius: *Kronstädter Drucke 1535—1886*. Kronstadt 1886. 19. lap, 110.). Ha a bártfai kiadás sorszáma helyes — ami különben egyáltalában nem bizonyos — és ha közben még más kiadások nem voltak, akkor példányunk a 14. kiadásból való. Alstedtnek ez a munkája különben a XVIII. században is többször megjelent, sőt a XIX. században is kiadták.

Unikumunk a Todoroszku-könyvtárból származik, és annak nyomtatott katalógusában is meg van említve (i. m. 45. lap).

(Jelzete: RMK II. 1798a.)

*Nachträge zu den Bänden I—III. der „Régi Magyar Könyvtár“
(Alte Ungarische Bibliothek) von Károly Szabó*

Bibliographisch bisher unbeschriebene alte ungarische Drucke
in der Széchényi-Nationalbibliothek.

(Dritte Folge)

J. FAZAKAS

Die Beschreibung der unbekanntten alten ungarischen Drucke, die sich in unserer Bibliothek befinden, haben wir im Jahrbuch von 1959 begonnen. In unseren laufenden Beiträgen werden außer den ungarischen Drucken auch die in Ungarn erschienenen fremdsprachigen Werke, sowie die im Ausland erschienenen aber von Ungarn verfaßten fremdsprachigen Drucksachen bis zum Ende des Jahres 1711 behandelt. Es handelt sich natürlich nur um solche Werke, die K. Szabó in seiner grundlegenden Bibliographie (*Régi Magyar Könyvtár. I—III. Budapest 1879—1898*) nicht berücksichtigte und bibliographisch auch später nicht erfaßt wurden.

In diesem Beitrag beschäftigen wir uns mit lateinischen und deutschen Werken, die im 17. Jh. in Ungarn gedruckt wurden. Zum größten Teil sind es Gelegenheitsdrucke: Lobsprüche, Festreden, amtliche Drucksachen. Es gibt aber darunter auch solche, die von einem anderen Charakter sind. Aus dem Gesichtspunkte der ungarischen Literatur- und Kulturgeschichte sind alle beachtenswert, mögen sie auch so unbedeutend erscheinen. Wir erwähnen besonders zwei Drucke: ein Manifest aus dem Jahre 1673, das mit der damaligen nationalen Erhebung im Zusammenhang steht (Nr. 46.), und eine Anordnung aus dem Jahre 1689, die sich mit den Mißbräuchen der gegen die Türken gesandten kaiserlichen Armee beschäftigt (Nr. 56.). In beiden Werken kann der Forscher interessante Angaben besonders über die öffentlichen Zustände im letzten Drittel des 17. Jhs. finden.